

Kruisheren-klooster Scharmer

Van het Kruisheren-klooster St. Helena dat in de 16e eeuw in Scharmer heeft gestaan is vrijwel niets bewaard gebleven. Alleen in het Groninger Museum bezit men nog een lakzegel van dit klooster met de afbeelding van St. Helena. Verder herinner ik me nog dat 18 jaar geleden resten werden gevonden van het klooster, toen op het land van landbouwer F. ten Cate op de grens van Scharmer en Harkstede, in de nabijheid van het oude kerkhof, gegraven werd.

De landbouwer stuitte op eiken palen, die door het veen tot in de onderliggende zandlagen geheid waren. Hij meldde zijn vondst aan de deskundigen en die gingen enthousiast aan het onderzoeken.

Het is eigenlijk merkwaardig dat er zo weinig bekend is over de priorij Sint Helena te Scharmer, die tussen 1489 en 1596 toch van grote invloed is geweest op het hele gebied. De Kruisheren oefenden ook buiten het klooster allerlei functies uit en vervulden een rol in de strijd tussen Stad en Ommelanden, die in de zestiende eeuw nogal fel was.

Eigenlijk is alleen maar bekend dat het klooster in 1489 is gesticht door Magister-Generaal E. de Orsoy. Het werd toegewijd aan de Heilige Helena, omdat de Kruisheren van oudsher zoveel devotie hebben voor deze keizerin.

Johannes Renghers van de Poste, ridder en heer van Scharmer, had in die tijd het patroonsrecht over de kerk van

Scharmer. Als leenheer had hij het recht een pastoor te benoemen. Hij gaf de parochiekerk te Scharmer, die gestaan heeft op het kerkhof, aan Magister-Generaal E. de Orsoy, die waarschijnlijk het convent te Scharmer stichtte met Kruisheren uit Ter Apel en Scharmer. De monniken kregen veel schenkingen. Het klooster te Scharmer kreeg bij de stichting in 1489 de parochiekerk van Scharmer en van „luttele Harkstede”, stukken land N.W. en Z.O. van de kerk, een windmolen en het recht om in de meren rondom te vissen.

De Kruisheer Dr. P. van den Bosch O.S.C. heeft in het wetenschappelijk tijdschrift, gewijd aan de geschiedenis der Kruisheren, „Clair Lieu” een uitvoerig artikel gepubliceerd over de priorij Sint Helena te Scharmer, neerslag van een gedegen bronnenonderzoek. Ik werd vanuit Nijmegen geattendeerd op deze publikatie en vertel u er hier iets over.

Dr. P. van den Bosch O.S.C. speurde de archieven na van bestuurs- en gerechtelijke instanties, die vroeger in Groningen bestonden, o.a. van de Stad

en Landen, van de Ommelanden, van de Hoge Justitiekamer en andere gewestelijke rechterlijke instellingen van de zijlvestenijen en dijkrechten en zelfs ook in de huissarchieven van bekende families zoals de families Ewsum en Farmsum.

Volgens het besluit van het Generale Kapittel der Kruisheren uit het jaar 1488 was het de prior van Ter Apel en zijn convent opgedragen het nieuwe klooster te bevolken. Volgens dr. Van den Bosch heeft ook het klooster Bentlage een groot aandeel gehad in de stichting van het klooster te Scharmer.

Al kort na de start werd het nieuwe klooster getroffen door een zware slag. De prior, de procurator en vier andere conventualen stierven in het jaar 1494 aan de pest.

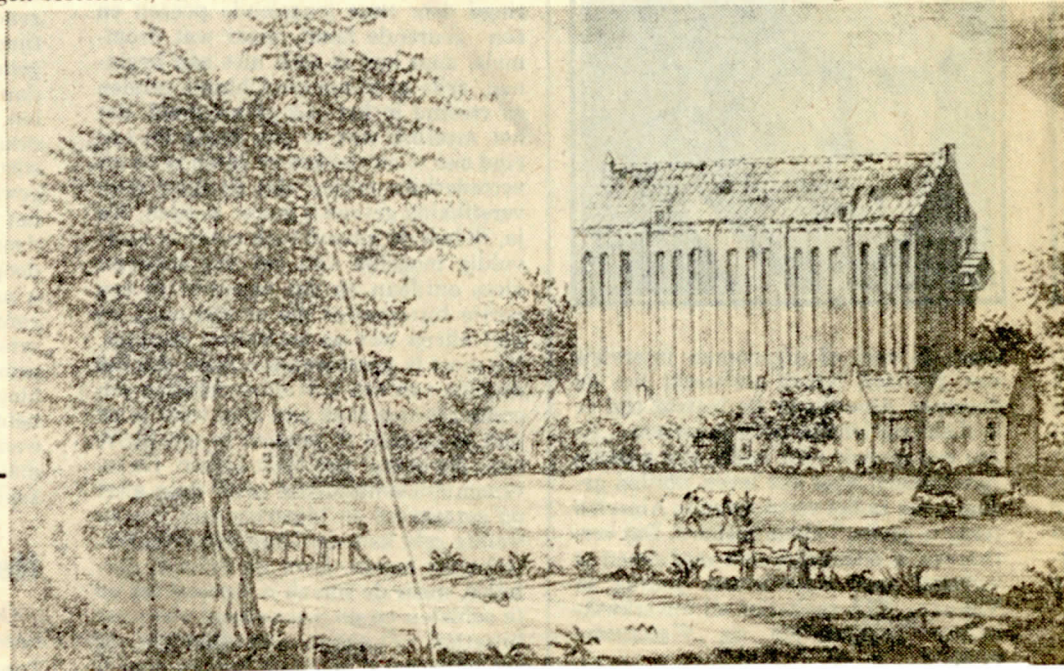
In het jaar 1495 herdacht het Generale Kapittel dan ook de dood van een aantal gestorven medebroeders te Scharmer, nl. de prior Johannes Petri, de procurator Egbertus Renis en de donaten Hermannus, Theodoricus, Ullitus en Wilhelmus.

Johannes Petri is, aldus dr. Van den Bosch, ongetwijfeld de

eerste prior of rector geweest en we kunnen hem vereenzelveren met Johannes Poortvliet, die volgens Schoengen circa 1490 prior te Scharmer was. De tweede prior was Wigboldus van Rheine. Hij zal in het jaar 1495 vanuit Bentlage naar Scharmer gegaan zijn.

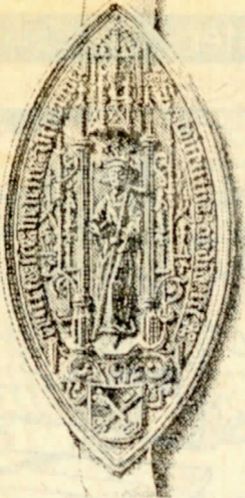
De Kruisheren hebben in de loop der jaren hun grondbezit kunnen uitbreiden. Er zijn slechts enkele documenten bewaard gebleven waarin aankoop of verkoop of verpachten van stukken grond door de Kruisheren van Scharmer vermeld staan. Samen met de prior van Ter Apel, Jacob van Winckel kocht de prior van Scharmer, genaamd Johannes, in het jaar 1500 een huis in de stad Groningen, namelijk in de Oosterstraat.

Toen de Kruisheren in 1597 uit Scharmer verdreven waren bedroeg hun landbezit alles bij elkaar 372 ha. Het Kruisherenklooster Ter Apel bezat in diezelfde tijd ongeveer 500 hectaren. Het Cisterciënserklooster Aduard bezat ca 5510 hectaren en het Benedictijnerklooster Thesinge ca 1400 ha.

De voormalige kerk van Scharmer, vlak voor de afbraak in 1824. Zo zag de kerk er ook uit toen de Kruisheren omstreeks 1500 een klooster in Scharmer hadden.

11-12-1975

Zegel van het Kruisherenklooster te Scharmer, met afbeelding van St. Helena. Het zegel wordt bewaard in het Groninger Museum.

De prior van het klooster was namens zijn convent lid van de Schepperij Scharmer, die zorg droeg voor het onderhoud van dijken, de aanleg van kanalen en sluizen en het bouwen van bruggen.

Vooral na 1536 voelden de Ommelanders zich hoe langer hoe meer bedreigd door de overheersing van de stad Groningen over hun gebieden. In die strijd tussen Stad en Ommelanden speelden de Kruisheren van Scharmer ook een rol mee.

De Kruisheren hebben hun klooster te Scharmer verlaten kort nadat in 1594 de katholieke godsdienst verboden werd.

De laatste prior is Albertus van Emmen geweest, aldus dr. Van den Bosch. Hij werd nog in een akte van het jaar 1592 genoemd. In het jaar 1595 kwamen de goederen van het klooster Scharmer nog niet voor in de rekeningen van de rentmeester van het gewest Groningen. Dat was wel het geval in 1597. Daarom zal het einde van het Kruisherenklooster te Scharmer in de jaren 1595-96 geplaatst moeten worden.